

KRİTİAS | ATLANTİS ÜZERİNE

PLATON

ESKİ YUNANCADAN ÇEVİREN VE NOTLANDIRAN
ÖZGÜÇ ORHAN

GEORGE GROTE'UN SUNUŞU İLE

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ	11
SUNUŞ	21
KRİTİAS ÜZERİNE	21
KRİTİAS	35
1. Giriş Konuşması	35
2. Zaman Ölçeği ve Felaket	38
3. Tarih Öncesi Atina: Toprak, Halk ve Kurumlar	41
4. Atlantis	44
4.1. Adlandırmanın Açıklaması	44
4.2. Kökenler: Poseidon ve Kleito, Soyları ve Adanın Doğal Kaynakları	45
4.3. Kent ve Binalar	49
4.4. Adanın Geri Kalamı	53
4.5. Askerî Hizmet	55
4.6. Politik ve Yasal Yetki	56
4.7. Yozlaşma ve Ceza	58
DİZİN	60

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Timaios 20d-25e pasajı ile *Timaios*'un devamı niteliğindeki yarım kalmış *Kritias* diyalogu¹ tarihin en meşhur efsanelerinden birini doğurmuştur: Atlantis efsanesi ya da Mısırlı rahiplerin Solon'a, Solon'un Atinalı dostu Dropides'in oğlu Kritias'a ve Kritias'ın da torunu ve adaşı Kritias'a, Kritias'ın da önce Timaios ve Hermokrates'e sonra ikinci bir kez onlarla birlikte Sokrates'e ve Platon'un da bize anlatmış olduğu hikâyeye. Her efsanede olduğu gibi bunda da olası tarihsel ve coğrafi 'gerçeklik payı', Antikçağdan günümüze kadar tartışılmalıdır.²

Atlantis efsanesinin tarihselliğine dair tartışmalar bir yana, 'Atlantis miti' Platon'un diğer mitleriyle birlikte Platon ve mit ilişkisi üzerine yakın zamanda yoğunlaşan birçok çalışmanın konusu olmuştur.³ Birçok yorumcu Atlantis mitinin ya da bir bütün olarak *Timaios* ve *Kritias*'ın politik-felsefi önemine dikkat çekmiştir: Atlantis "önemli bir

¹ *Kritias*'ın mevcut tamamlanmamış hâlinin Platon'un bilinçli bir tercihi olduğuna dair görüşler de vardır. Örneğin bkz. Welliver (1977, 34-38) ve Dušanić (1982, 32).

² Atlantis efsanesinin alımlanışının bir tarihçesini sunan Vidal-Naquet (2007), efsanenin Platon'un kurgusundan ibaret olduğuna inanır. Efsanenin tarihsel ve coğrafi gerçekliğini tartışan yakın tarihli çalışmalardan birisi için bkz. Castleden 1998. Tartışmaların Antikçağdan günümüze genel bir değerlendirmesi için bkz. Gill (2017, 38-48). Lee (1971, Ek) bu konuda yapılmış çalışmaların sayısının beş bin civarında olduğunun tahmin edildiğinden söz eder. Lee ayrıca *Kritias*'ı 'ilk bilim kurgu' eseri olarak değerlendirir ve Vidal-Naquet (2007, 32) bu görüşü paylaşır.

³ Bu tür çalışmalara örnek olarak eskilerden J. A. Stewart'ın *The Myths of Plato* (1905) adlı eserini verebiliriz. Yakın tarihli bir çalışma için bkz. Collobert, Destrée ve Gonzalez (2012) ve özellikle Atlantis miti için s. 59-62.

ahlaki boyutu olan bir tür politik-felsefi mittir” (Naddaf 1994, 190).⁴ Platon’un Atlantis mitindeki amacının herhangi bir anlamda tarihsel olmadığını belirten *Timaios* ve *Kritias*’ın İngilizce çevirmenlerinden Desmond Lee (1971, Ek) şöyle devam eder: Platon “yaşamı boyunca onun peşini bırakmayan bir çatışmayla ilgiliydi. Bu, en derinde, en felsefi düzeyde görünüş ve gerçeklik, gelip geçici deneyim ve ebedî hakikat arasındaki çatışmadır; politik düzeyde ilke ve pratik, olması gerektiğini düşündüğümüz şey ile maalesef olan arasındaki çatışmadır.” Pierre Vidal-Naquet de efsanede bahsedilen ilkel Atina’nın kalıcı düzeniyle *Timaios*’taki ‘Aynı’nın politik ifadesi, Atlantis’in ise değişime ya da yozlaşmaya maruz kalmasıyla ‘Farklı’yı temsil ettiğini ve bunun da neden *Timaios*’un ardından *Kritias*’ın geldiğini açıklayabileceğini öne sürer (2007, 19). Bu tezler her ne kadar tartışmaya açık olsa da *Kritias*’ı felsefi açıdan önemsemek için yeterli gerekçeler sunar.

Kritias’ın hâlihazırda ‘iki’ Türkçe çevirisi vardır ve bunların ikisi de günümüzde ciddi bir akademik çalışma için yetersizdir. İlki, Hasan Âli Yücel’in Maarif Vekili olduğu dönemde öncülük ettiği çeviri projesi çerçevesinde 1942’de yayımlanmış olan Erol Güney ve Lütfi Ay çevirisidir. Kitabın başına eklenmiş notta çeviri hakkında şu bilgi yer alır: “Bu eser, Erol Güney ve Maarif V. Mütercimlerinden Lütfi Ay tarafından, Albert Rivaud’nun Fransızca tercümesi esas tutularak Türkçeye çevrilmiş, O. Apelt’in Almanca, E. Chambry’nin Fransızca, Jowett’in İngilizce tercümeleriyle karşılaştırılmış, aşağıdaki zatlar tarafından görülmüştür: Nusret Hızır, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakül-

⁴ Bir bütün olarak *Timaios-Kritias* ikilisinin bir başka politik yorumu için bkz. Dušančić (2002). Aynı yorumcu daha önceki bir çalışmasında şöyle der: “Atlantis’in en bariz mesajı etiktir: Küçük ama adil bir kent güçlü bir saldırıyı yenilgiye uğratar.” (1982, 26). Atlantis mitini Platon’un politik felsefesi bağlamında alan en kapsamlı çalışmalardan biri için bkz. Gill (2017).

SUNUŞ KRİTİAS ÜZERİNE

GEORGE GROTE

Kritias diyalogu sadece aniden bir cümlenin ortasında kesilen bir fragman olarak mevcuttur. Antikçağın Platoncuları onu aynı durumda buldular ve diyalog muhtemelen hiç bitirilmemişti. Bununla birlikte, hangi genel plan ve amaç için tasarlanmış olduğunu biliyoruz.

Timaios'un girişi bizi üç kişiyle tanıştırır:¹ Sokrates'in² yanı sıra Kritias ve Hermokrates. Sokrates'in (şimdi öğrendiğimiz üzere) önceki gün *Devlet*'i anlattığı kişiler onlardır: Sokrates'in şimdi görmeyi umduğu, ancak görmediği ve hastalıktan ötürü orada olmadığı söylenen dördüncü bir

¹ *Tim.* 17b-c. Εἶς, δύο, τρεῖς· ὁ δὲ δὴ τέταρτος ἡμῖν, ὃ φίλε Τίμαιε, ποῦ τῶν χθὲς μὲν δαιτυμόνων, τὰ νῦν δὲ ἐστιατόρων. [Bir, iki, üç –ama dördüncüsü nerede, sevgili Timaios, dün ağırladığım misafirlerin ve bugün beni ağrılayacak olanların?] Platon'un Sokrates'i diyalogu bu sözlerle açar. Proklos, *Timaios Üzerine Şerh*'inde (1.5-10-14, ed. Schneider), Platon'un Antikçağ eleştirmenlerinin bu girişe dair bir dizi önemsiz soruya dikkat çeker. Dikkat çektiklerinden en eskisi, Theophrastos'un dostu Praksiphanes'tir: Sokrates'e yüksek sesle bir, iki, üç diye saydırmanın saçmalığı nedeniyle Platon'u suçlar. Porphyrios ona uzun bir yanıt vermiştir.

Burada Platon'un diyaloglarına şerh yazma alışkanlığının Platon'un ölümünün hemen ardından gelen kuşakla, yani Phaleronlu Demetrios'un kuşağıyla, başladığını görürüz.

Platon adı verilmeyen ve namevcut dördüncü şahıs olarak kimi kastetmiştir? Platonik eleştirmenler bu noktada birçok tahminde bulunmuş, kastedilen kişi olarak birçok farklı kişi önermiştir. Proklos (s. 14, Schn.) bu eleştirmenler için haklı olarak –ὡς οὔτε ἄξια ζητήσεως ζητοῦντας οὔτε ἀσφαλές τι λέγοντας [ne incelemeleri incelemeye değerdir ne de iddialarının bir temeli vardır]–der. Fakat daha sonra hocası Syrianos'tan alıntıladığı yorumlar hiç de daha aydınlatıcı değildir (s. 15-16, Sch.).

² Muhtemelen 'Sokrates' değil, Timaios demek istenmiştir. (Çev.)

dinleyicinin de hazır bulunması planlanmıştır. Sokrates'in sunduğu düşünsel ikramın karşılığı olarak Timaios, az önce gözden geçirdiğimiz konuşmayı yapar; Kritias, şimdi bir fragman olarak önümüzde duran anlatısına ya da serimine girişir ve Hermokrates'in bunu belirtilmeyen başka bir konu üzerine dördüncü bir konuşmayla takip etmesi planlanmıştır. Platon, *Devlet*'i ayrı bir diyalog olarak bitirdikten sonra, ileride onu şu şekilde oluşturulacak bir Dörtlemenin temeli yapma fikrini tasarlamış görünüyor:

i. *Timaios*: İlahi Kozmosun, ruhu ve bedeninin –ilahi ve beşerî sakinleriyle birlikte; ‘insanda tamamlanan diyapazon’³– yapımını tasvir eder, ama armonisi insanın yozlaşması ve aşağı hayvanların kısmi ikamesiyle bozulur.

ii. *Devlet*: Kusursuz bir ahlaki eğitime tabi olan ve en koruyucu alışkanlıklarla tahkim edilmiş birkaç yetenekli profesyonel Yönetici tarafından yönetilen kurulu bir toplumda insan.

iii. *Kritias*: Enerjik eylemde ve korkunç düşmanların baskısı altında sergilenen bu mükemmel toplum.

iv. *Hermokrates*; konu bilinmiyor: cesaretlerinden ziyade adaletlerini ve itidallerini sınamak için hesap edilmiş koşullar altında sergilenen belki de aynı toplum. Niyet edilmiş bu dörtlemenin yalnızca ilk iki üyesi mevcuttur; üçüncüsü tamamlanmadan bırakılmış ve dördüncüsüne hiçbir zaman başlanmamıştır. Ama *Devlet* bana başta ayrı bir yazıymış gibi görünüyor. Platon'un sonradan aklına gelen bir düşünce, onu planlanmış bir dörtlemede ikinci parça olarak sıralamaya teşvik etmiştir.⁴

³ “Titreşme durumuna getirilince ana seslerden birini veren ve ses ayarına yarayan U şeklinde iki kollu çelik âlet” (Kubbealtı Lugatı). (Çev.)

⁴ Socher (*Ueber Platon's Schriften*, s. 370-371) şu anda mevcut olan *Kritias* fragmanının sahte ve tümüyle Platon'a layık olmadığını beyan eder. Bu görüşü bana temelsiz görünüyor ve şimdiye kadar kabul görmemiştir; fakat savları en az diğer eleştirmenlerin birçok diğer diyalogu reddederken dayandıkları savlar kadar iyidir. *Kritias*'ın düşük nitelikli bir eser olduğunu ve dolayısıyla Platon

DİZİN

A

açgözlülük 26
adalet 22, 26, 57
Agatharkhides 33
ahlaki karakter 27
aileler 24
Aiskhylos 28
akropol 24, 43, 50
Ampheros 46
Antikçağ 11, 21, 26
antik denizcilik 32
Antik Yunan 17
Apollon 37
Aristoteles 13
armoni 22
asil soy 59
askerî: ~ kast 27; ~ sınıf 24; ~ uğraş-
lar 13, 40
Athena 23, 24, 39, 40, 43
Atlantis: ~ efsanesinin tarihselliği 11;
~ miti 11, 12
Atlas 25, 46, 57
Attika soyu 24
Augustus çağı 31
Autokhthon 46
Azaes 46

B

beden 17, 22, 39
bilgelik 39
bilgi 4, 12, 35
Binbaşı Rennell 32
birleşik sevgi 15
bitki örtüsü 30

C

cesaret 22, 27
ceza 35, 58

cezalandırma 59
cinsiyet 24
coğrafi tasvirler 30
Collobert 11, 18

D

denizcilik 45
deniz halkaları 49
depremler 27, 28, 38
Desmond Lee 12
destan 23, 28
dış ilişkiler 15
Diaprepes 46
dinî failler 27
disiplinli enerji 27
diyapazon 22
doğa 42, 47
dostluk 16, 58
doğunluk 47
Dropides 11, 25

E

ebedî hakikat 12
eğlence 47
Elasippos 46
enerjik eylem 22
epik şiir 23
erdem 15, 16, 24, 39, 58
Erekhtheos 40
Erikhthonios 40
Erysikhthon 40
Euaimon 46
Eumelos 46
Evenor 45
evren 59

F

felsefi akıl 27

fiziksel kuvvet 39

G

Gadeiros 46

Gades 25

geçici deneyim 12

geçmiş 17, 23, 28, 40

Gill 11, 12, 17, 18, 57

güç 26, 58

gürbüz yurttaş soyu 24

güzellik 28, 42, 44

H

hafıza 38

hakikat 58

hakiki yaşam 58

Heeren 33

Hekataios 23

Helen 24

Hephaistos 24, 39, 43

Herakles 25, 29, 31, 32, 38, 46

Hermokrates 11, 21, 22, 35, 37

Herodotos 23, 27, 29, 32

hikmet ve sanat sevgisi 39

Himilco 30, 31

hitabet 31

hoşgörü 35, 36, 37

hükümranlık 46

I

ırk 28

ışık ve gölge oyunu 36

İ

iklim 24, 42

ilahi: ~ agora 26; ~ bedenler 36; ~ karakterler 17; ~ özellikler 26; ~ pay 17; ~ soylar 26; ~ ve beşerî sakinler 22

imtiyaz 57

insan: ~ doğası 16, 17, 58; ~ın yozlaşması 22

insanlık özü 16

iyi devlet 24

J

jeolojik dönem 24

Jeremy Bentham 26

Jowett 12, 18

K

kara halkası 45, 49, 50

Kartacalı Himilco 30, 31

Kekrops 40

kent savunma tahkimatı 26

kışla 24

Kleito 25, 45, 51

Kolombus 31, 32

korku 32

koruyucu başkanlık 24

kozmetik: ~ faaliyetler 28; ~ güçler 28

kozmosun güzelliği 28

kraliyet 55, 57

kurgu 11, 23, 28

kutsal âdetler 23

L

Lee 11, 12, 17, 19

Leukippe 45

Loeb 13, 18

M

meslekler 23

mesleklerin ayrılığı 24

Mestor 46

Mneseos 46

modern denizcilik 32

Musalar 37

mutlak cahil 36

mutluluk 58

mükemmel toplum 22

mülk 16, 24, 58

N

Nearkhos 29

Niobe 23

O

olgular 25

ordu 41

ortak: ~ haneler 43; ~ mülk 41; ~ yaşam tarzları 43

Ö

ölüme mahkûm etme yetkisi 58

ölümlü unsur 16, 17, 58

özel mülkiyet 41

P

Paian 37

pervasız kuvvet 27

Phaleronlu Demetrios 21

Phoroneus 23

Pierre Vidal-Naquet 12

Platoncu Devlet 25

Plutarkhos 30

politik: ~ felsefe 12; ~ rejimler 38, 39

Porphyrios 21

Poseidon 14, 15, 25, 26, 45, 51, 52,
56, 57

Praksiphanes 21

profesyonel kastlar 23

R

refah 26

Rufus Festus Avienus 30

ruh 17, 22, 39

S

sadakat 17

savaş 13, 24, 38, 51, 55, 57

savaşçı sınıf 41, 43

saygı 23

saygınlık 44

sefalet 28

serbest vakit 40

sevgi 16

Skholiast 30

Skylaks 29

Socher 22, 23

Sokrates 11, 21, 22, 25, 35, 37

Solon 11, 23, 25, 28, 38, 40, 44, 53

sözlü tasvirler 36

spor salonları 43

su halkası 49

Sulak alanlar 47

Syrianos 21

T

taklit 36

tanrılar 36, 39, 45, 52, 59; ~in doğası 58

tanrının payı 16, 58

tanrısal öz 16

tapınak 24, 51

tarihsel anekdotlar 23

terminolojik tutarlılık 17

tersaneler 52

Theophrastos 21

Theseus 40

ticaret gemileri 26

toplum 22, 24

tufanlar 27, 28

W

Waterfield, R. A. H. 17, 19, 37

Y

yapay kanallar 26

yargı 57

yargılama 56

yasalar 40, 56, 57, 59

yaşamsal zaruretlere 40

yaşam tarzları 44

yetki kullanımı 15

yozaşma 12

yozaştırıcı etki 26

Yunan halkları 38

yurttaş sınıfları 41

Z

zafer tanrısı 37

zanaatçılık 41

zengin köy 54

zenginliğin zevkleri 15

zenginlik 15, 26

zenginlikler 15

Zenginlikler 16

Zeus 26, 27, 42, 54, 58, 59

zevk 47